

מעדני הפרשה

רעיונות והגיגים בפרשת השבוע מאת הר' ישראל אהרן קלצקין – פרשת צו – חג הפסח תשפ"ה

פרשת צו וחג המצות

שם הפרשה 'צו', הם האותיות הפנימיות של שם החג 'מצות', נרמז בזה, כי פנימיות הענין של החג הקדוש מופיע בפרשתנו. מהותו של חג המצות וליל הסדר הוא השבח והודיה להשי"ת, ולכן אומרים הלל גם בביהכנ"ס אחר מעריב וגם בתוך ההגדה, ואנו מדגישים זאת במפורש בהקדמה להלל שבהגדה של פסח 'לפיכך אנחנו חייבים להודות ולהלל ולשבח וכו'.

ענין הודאה על הניסים מופיע בפרשתנו, בענין הבאת קרבן תודה, ככתוב 'אם על תודה יקריבנו' ורש"י מפרש כפי שדרשו בגמ' ברכות פרק ה'רואה' 'ארבעה צריכים להודות', וביציאת מצרים אכן היו כל ארבעת הדברים הללו שהגמ' מציינת ומובא ברש"י: 'יצאנו מבית האסורים, ירדנו לים, הלכנו במדבר, וכל החולים נתרפאו במתן תורה.

בתוך ברכת הגאולה בליל הסדר, כשאנו מודים על הניסים, מיד אנו כוללים ומבקשים על הגאולה העתידה לבוא בקרוב, שאז: 'ונאמר לפנינו שירה חדשה', וכפי שנאמר בתהילים (המזמור השני בקבלת שבת) 'שירו לה' שיר חדש' ופירש"י 'בכל מקום שיר חדש הוא לעתיד'.

אכן פרק זה 'שירו לה' שיר חדש' הוא פרק צ"ו בתהילים, מרמז על שם פרשתנו 'צו', שבה יש ענין השיר והשבח והתודה והיא סמוכה לחג הפסח שהיא חג הגאולה על העבר ועל העתיד שהרי בניסן עתידין להיגאל.

תוספת לענין: סימן הפסוקים לפרשת צו הוא צ"ו, וזו אחת הפרשיות היחידות בתורה ששמה כמנין פסוקיה, מכיון שהמילה צ"ו היא מהותית בענין.

ג' מצות וד' כוסות

בגמ' ברכות ג': יש מחלוקת אם ג' משמרות הוי הלילה או ד' משמרות הוי הלילה, דהיינו, שעת חילוף משמרות המלאכים שאומרים שירה ובמשנה ברורה מביא מספרי קבלה כי זמן חילוף המשמרות הוא עת רצון בשמים.

בפרט בליל הסדר הקדוש שנקרא 'ראש אשמורות', ודאי שענין האשמורות יש לו מקום נכבד בענין הסדר, שהרי מלאכי השרת ופמליא של מעלה באים להשתתף בליל הסדר בבתי ישראל.

לכן, עושים זכר לשני השיטות, ג' מצות למ"ד ג' משמרות הוי הלילה, וד' כוסות למ"ד ד' משמרות הוי הלילה. לפי"ז, הכוס החמישי 'כוסו של אליהו' מרמז על עלות השחר, שזה בא אחרי משמרות הלילה וכדאייתא בגמ' סנהדרין שהגאולה נמשלה לעלות השחר.

ויהי בחצי הלילה

תורתנו הקד' מספרת את רגע הגאולה בתיאור זמן מדויק: 'ויהי בחצי הלילה, וה' הכה כל בכור בארץ מצרים'.

לילה קודם לכן, עומד משה רבינו ומבשר את דבר בגאולה הקרובה ואומר: כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים והכיתי כל בכור' וכו' ובגמ' הקשו למה אמר 'כחצות' כלומר בערך בשעת חצות, ולא בחצות? ותירצו בכמה אופנים.

ובס"ד נתחדש בזה חידוש נפלא, דהנה הגלות נקרא לילה, כפי שאנו משוררים 'תאיר כאור יום חשכת לילה', וליל גלות מצרים שהיה אמור להימשך ד' מאות שנה, חצה הקב"ה ברוב רחמיו לשנים וישבנו שם רק ר"י שנים דהיינו מחצית ועוד

עשר, כדי שיהיה רוב של ד' מאות וע"פ הלכה 'רובו ככולו' ובזה יצאנו ידי חובת הגלות והקב"ה קיים דברו ע"פ התורה.

זה נרמז ביוצרות של שבת החודש, שם נאמר: 'ארבע מאות נחצו למאתים ועשר', היינו, שה-210 הם מחצית מה-400.

וזה נפלא, שהמילים 'בחצי הלילה' בגימטריה בדיוק 190, שזה סכום השנים שנתקצר גלותנו שם, דהיינו, 'בחצי הלילה' של הגלות שהיה אמור להיות 400, [אגב, מצרים בגימ' 380, וחציו הוא 190, היינו 'בחצי הלילה' חצי ממנין 'מצרים'].

זהו שאמר משה 'כחצות הלילה' היינו 'כ' שנים פער ביחס לחצי, שעבדנו 210 ונתקצר 190 שהפער ביניהם הוא 20, היינו 'חצות הלילה' פחות 'כ', היינו 'כ-חצות'.

מכסין את המצות ומגביהין את הכוס

מסופר על נכד הרה"ק רמ"מ מווארקא זי"ע שהיה בחג הפסח אצל הרה"ק מהרי"ד מבעלזא זי"ע והרבי ביקש ממנו שיאמר דבר שאמר סבו. ענה: קודם 'והיא שעמדה' מכסין את המצות ומגביהין את הכוס, מפני שמה שהתמודדנו כל הדורות עם אלו שעמדו לכלותנו, זה לא רק הגויים שביקשו לכלות את גופנו, אלא ובעיקר עם היהודים המחטיאים שביקשו להסיטנו ולהכשילנו בתואנה, כי די לנו מה שיש לנו מדאורייתא ואין צורך להוסיף מצוות מדרבנן. ע"כ מכסין את המצות שזה מדאורייתא, ככתוב 'בערב תאכלו מצות' ומגביהין את הכוס שזה מצוה מדרבנן, להראות שעמדנו בכל הנסיונות ונותרנו נאמנים לה' עם כל ההידורים.

מסופר כי הרבי כ"כ נהנה מכך, עד שציווה לבנו הרה"ק ר"מ מבולגרייא, לרשום זאת בחוה"מ כי זה נחשב דבר האבד.

לפי זה נוסיף, כי לכן לוקחים רק ג' מצות וכוסות ד', דהיינו, מגביהין את הכוס, שמגדילין את הכמות של הכוסות, שיהיה יותר מהמצות שהוא מדאורייתא, כמו מצינו הרבה פעמים בחז"ל שמחמירין בדברנן טפי דלא אתי לזלזולי ביה.

אילו קרבנו לפני הר סיני

בעל ההגדה אומר: אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו, ידוע השאלה, איזה יחוס יש בכך שקרבנו לפני הר סיני אם לא נתן לנו את התורה?

נראה, כי בעצם המושג 'הר סיני' היה בו כמה מעלות גם ללא מתן תורה, בחירת ההר הזה דייקא היתה מפני ענוותנותו וזה כבר מסר חשוב, שע"י ענווה ושפלות מגיעים למעלות רמות.

הגבל את ההר וקידשתו, המושג של ידיעת הגבולות עד היכן מותר לגשת והיכן יש לשמור מרחק, גם אם זה מצד רצון לקדושה, צריך כל אחד להכיר מקומו וללכת צעד אחר צעד כדברי דוד המלך 'ולא הילכתי בגדולות ובנפלאות ממני'.

למה נקרא שמו סיני? שמשם ירדה שנאה לעולם, שעצם העובדה שהקב"ה פרש חסותו עלינו וכפה עלינו את ההר גרם לגויים לשנא אותנו והשנאה הזאת שעשו שונא ליעקב, שמר עלינו להתרחק מהגויים בכל שנות הגלות ועי"כ שרדנו ברוחניות כעם ה' הקדוש והנבחר.

'ויתן שם ישראל כנגד ההר' כאיש אחד בלב אחד, זה עצמו כבר סיבה ליחוסו של הר סיני, שלרגליו התאחדנו כאחים זה לזה. וזה מענה לשאלת חז"ל 'מה ענין שמיטה להר סיני', שכדי שאיש ישראל יהיה בו הכח והעוז להפקיר שדהו ולראות את שאר העם נכנסים לשדהו כבעלים למשך שנה שלימה, זה רק מכח מה שאירע בהר סיני שקיבלנו אהבה זה לזה כאיש אחד.

מלמד שהיו ישראל מצויינים שם

ובמה היו מצויינים שם? שלא שינו את שמם ולשונם ומלבושם. וקשה להבין, שהרי המקטרג טען 'הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז', ומה חשיבות יש בשמירת השם והלשון והלבוש, כאשר עובדים עבודה זרה רח"ל וכביכול פוסחים על שני הסעיפים? והתירוץ על פי מה שראיתי במו עיני, שני חברים למדו באותה ישיבה, קלי דעת היו בפנימיותם והרבה פגמו בבחירתם, שניהם נישאו למשפחות נאמנות לה' ולתורתו, אך באמת ניהלו השנים אורח חיים היפך מן התורה רח"ל.

ויהי היום ואחד מהם סיפר לחבירו כי החליט להשיל כל סממני הדת ולצאת מן הכלל באופן גלוי, והציע לו להצטרף אליו, באשר שניהם יודעים כי עברו כל איסורים שבעולם וכמה רחוקים הם מהתורה הקד' ומצוותיה.

השני לעג לו ושאל: מה רע היום? יש לנו חברה תומכת וילדים במוסדות הקהילה, למה לצאת לדרך קשה ומייסרת ולגרם צער לכל הסובבים?

הראשון לא השתכנע ועשה מה שעשה, פשט את לבושו ושינה שמו לשם סטייליסטי ובכל הזדמנות לעג לאידיש הגלותית והקפיד לדבר עברית וגרם הרבה צער ובזיון להוריו ולאחיו וילדיו, נאלץ להתגרש ולפרק את ביתו וכו'.

השני המשיך כדאשתקד, אך ברבות הימים, כאשר ילדיו גדלו ונאלץ ללמוד איתם החומר הנלמד וחס על כבודם, החליט להתחזק והשתפר מיום ליום עד שהפך לסמל של איש שעבר מהפך ואף חיזק הרבה בחורים שהיו במדרון ודוקא הוא ידע מנסיון את כל הקשיים והנסיגות ובכך סלל מסילות בלבם.

יום אחד סיפר לי, שפגש בחבירו הנ"ל והלה אמר לו כמה הוא מקנא בו על מצבו הטוב, אמר לו הצדיק: 'כל עוד הנר דולק עדיין לא מאוחר', אך הלה הסביר שאין לו את כוחות הנפש לעשות את הדרך חזרה שייראה כאיש הפכפך.

וראיתי בבירור שהשמירה על שלושת המרכיבים הללו, הלבוש והשפה והשם, סייע לראשון והקל עליו לחזור לדרך ה'.

לפי שהוציא עצמו מן הכלל

כהמשך לווארט הקודם. הרשע אומר: מה העבודה הזאת לכם? ובוזה הוציא עצמו מן הכלל, לעומת החכם (שלא נאמר שהוא צדיק, אלא חכם) שעדיין מזכיר את שם ה', 'אשר ציווה ה' אליקינו אתכם', גם אם הוא אומר 'אתכם' אבל הוא עדיין מתנהג בחברת האנשים שעובדים את ה' אליקינו' וזה חכמתו שהדרך חזרה פתוחה לפניו בנקל, לעומת הרשע 'שהוציא עצמו מן הכלל' ופרק עול בגלוי ושרף את קשריו עם הקהל.

מזכירין יציאת מצרים בלילות

בני הר' שלמה שליט"א האיר אור נפלא במשנה זו, א"ר אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא וכו'.

יש לדקדק במשנה זו כמה עניינים:

מדוע כתוב 'בלילות' ולא 'בלילה', כמו בשאר המשניות?

המשנה מתחילה בהוראה להלכה שמזכירין יצי"מ בלילות, למרות שחכמים חולקים עליו. והרי יחיד ורבים הלכה כרבים? מהו הלשון 'ולא זכיתי' שלא מצינו בהלכות אחרות, שמשמע שיהיה זכות מיוחדת שיזכירו בלילות? כמו"כ היה מתאים יותר 'ולא זכינו' שתאמר, שהרי מדובר בכל כלל ישראל שיאמרו?

מה הקשר שהוא כבן שבעים שנה לכל העניין? כמו"כ, מה תלונתו על 'ולא זכיתי'? הרי באמת אינו בן שבעים, אלא 'כבן' שבעים, וזו הסיבה שעדיין לא מתייחסים לדבריו כלבן 70?

'עד שדרשה בן זומא', משמע שיש יחודיות בכך שבן זומא דרש הענין. ומהי דרשתו? שמביא ראיה מפסוק וחכמים מסבירים איך הפסוק מתפרש לשיטתם, משמע שר' אלעזר וחכמים חולקים גם ללא דרשת בן זומא, א"כ יש לעיין מה שורש מחלוקתם לולא הפסוק שבן זומא דרש?

ויבאר בס"ד כדלהלן:

הגלות נקרא לילה והגאולה נקראת יום כידוע, ואנו מבקשים על כך בליל הסדר 'תאיר כאור יום חשכת לילה'.

טוען רבי אלעזר בן עזריה כי יש צורך להתחזק בבטחון ובאמונה ובתוך חשכת הלילה להזכיר הניסים שהיה לנו וגם בחשכת הלילה, עלינו להבין כי גם הגלות הארוך והקשה הוא חלק מהתהליך המוכרח לגאולה וזה דבר הכתוב 'לילה כיום יאיר' שכאשר נזכה לגאולה, נבין שגם הלילה היה אור, אלא שהיה נשגב מבינתנו.

ולכן 'מזכירים יציאת מצרים בלילות' בלשון רבים, היינו כל הגלויות, כל לילה וחשכתו המדומה וחכמים אינם חולקים על כך שאכן כך ראוי להיות, אלא שאי אפשר לקבוע כך מחמת שרוב העם אינם בדרגה כזו לחיות גם בגלות עם אור הגאולה. וזהו: 'ולא זכיתי', שכל עם ישראל יגיעו לדרגה הזו לחיות עם האמונה האיתנה הזו ולראות את הטוב גם בגיא החשיכה.

'עד שדרשה בן זומא' דייקא, שהרי בן זומא הוא בעל המאמר במשנה חולין פ"ה משנה ה': 'את זו דרש שמעון בן זומא, נאמר במעשה בראשית (ויהי ערב ויהי בוקר) יום אחד, וכו', היום הולך אחר הלילה. הרי שכבר בבריאת העולם הוטבע בבריאה שהלילה היא ההתחלה ואחריה מפציע היום.

וזה דרשת בן זומא בפסוק הזה: 'כל ימי חיך' הלילות, שכל לילה ולילה צריך להבין שהיום יאיר ונראה את הטוב שהיה כלול בתוך הלילה, אך חכמים מסבירים שה'כל' שבפסוק אין הכוונה ללילות, אלא 'להביא לימות המשיח', שאז כבר יראו את הטוב המושלם, אך בלילה א"א לחייב לשבח על החושך.

ומרומז בדבריו 'כבן שבעים' שימי חייו של אדם שבעים שנה ואח"כ הוא רואה בעלמא דקשוט, שהכל היה לטובה, גם התקופה בין שני בתי המקדש היה שבעים שנה ואח"כ האיר השחר עם ביהמ"ק השני (שגם הוא רק בבואה לשלישי).

והבאתי

הכוס החמישי הוא 'כוסו של אליהו' כנגד הפסוק 'והבאתי' שהוא מרמז לגאולה הקרובה במהרה שיבא אליהו לבשרנו.

והבאתי ר"ת יבא אליהו תשבי במהרה ויבשר הגאולה.

ברכת החג

לכל קוראנו היקרים ולכל בית ישראל נאחל ונברך מעומק הלב שנזכה לחג פסח כשר ושמח ברוחניות ובגשמיות ויה"ר שנזכה בקרוב לגאולה השלימה הפרטית והכללית ומשפע קודש יושפע עלינו כל טוב עד בלי די, אכ"ר.

המעוניין לקבל גליון זה באימייל וכן לכל הארה והערה, יכתוב לי בכתובת הנ"ל ויקבל מידי שבוע הגליון על הפרשה. maadoney@gmail.com